

סיכום שיעור 05 – אזרחות | Ezrachut Lesson 05 Summary

חלק 1 – סיכום שיעור / Lesson Summary

- **(יחידה 12) גישה סוציאל-דמוקרטית** – גישה חברתית-כלכלית שבה המדינה מתערבת רבות בכלכלה, מסייעת לשכבות החלשות, מרבה בהענקת זכויות חברתיות ופועלת לצמצום פערים בחברה. הגישה באה לידי ביטוי בסיוע במזון, דיור, ציבורי, דמי אבטלה, שכר מינימום ותקציבים לאוכלוסיות מוחלשות. דוגמה: מדינות סקנדינביה (פינלנד, נורבגיה, הולנד) – בהולנד למשל מגיע לכל יולדת עובדת סוציאלית חנים על חשבון המדינה.
- **(יחידה 12) גישה ליברלית** – גישה חברתית-כלכלית שבה המדינה פחות מתערבת בכלכלה ופחות מסייעת לאזרחים. הדגש הוא על עצמאות וקידום עצמי של האזרח. דוגמה: ארצות הברית – כמעט אין דמי אבטלה, חופשת לידה מינימלית, פחות סיוע ממשלתי לאזרחים.
- **(יחידה 12) מדינת רווחה** – רוב המדינות הדמוקרטיות היום הן מדינות רווחה, כלומר משלבות את שתי הגישות (סוציאל וליברלית). מאפייני מדינת רווחה: מדינה עשירה ומפותחת יחסית (שיש לה תקציבים להעניק שירותי רווחה); מדינה קפיטליסטית (שוק חופשי, יוזמה פרטית ותחרות); בעלת משטר דמוקרטי; מעניקה זכויות אדם, אזרח וזכויות חברתיות; מחויבת לרשת ביטחון כלכלית בסיסית כמו קצבאות וסבסוד מוצרי יסוד.
- **(יחידה 12) ההבדל בין סעד לרווחה** – סעד: סיוע לאנשים שקשה להם אפילו לגמור את החודש, רמת הצורך הגבוהה ביותר. רווחה: רמת חיים סבירה שמאפשרת לאדם לא רק לשרוד אלא גם ליהנות מחיים נאותים (למשל חופשה שנתית). כל מדינות הרווחה מעניקות סעד בכל המצוקות ורווחה שמבטיחה רמת חיים סבירה.
- **(יחידה 12) סבסוד מוצרי יסוד** – המדינה מסבסדת מוצרי יסוד כדי שיהיו נגישים לכל אזרח: חלב, לחם, רגיל, סוכר, ביצים (ביצי משק). מוצרים שאינם מוצרי יסוד (לחם מחמצת, ביצי חופש, גבינות מיוחדות) לא מסובסדים ולכן יקרים יותר. זהו ביטוי מעשי של מדינת רווחה.
- **(יחידה 12) ישראל – בין סוציאל לליברלית** – ישראל נחשבת יותר סוציאל-דמוקרטית אך לא ברמה של מדינות סקנדינביה. דוגמה בולטת: מערכת הבריאות הציבורית – אזרח משלם מס בריאות קטן יחסית ומקבל טיפול רפואי מקיף. מצד שני, עדיין יש פערים לעומת מדינות כמו הולנד.
- **(יחידה 12) טכניקת זיהוי גישות בקטע מקור** – בבחינה, כשמקבלים קטע מקור על גישות חברתיות-כלכליות: טריק 1 – בדוק אם המדינה מתערבת בכלכלה; טריק 2 – בדוק אם המדינה מסייעת לחלשים בחברה. אם כן – סוציאל-דמוקרטית. אם פחות מתערבת ופחות מסייעת – ליברלית. יש רק שתי אפשרויות, מה שמקל מאוד.
- **(יחידה 12) תרגול קטע מקור – גישה ליברלית (בחנית 2024, קטע 18)** – הפורמט: ציין, הצג, בסס. בציין: שם הגישה (סוציאל/ליברלית). בהצג: הגדרת הגישה. בבסס: ציטוט מהקטע + כישור (=הסבר במילים שלנו). הכישור מקבל הכי הרבה נקודות כי הוא מראה שהתלמיד באמת הבין. כשהקטע קצר – לצטט כמעט הכל (99% מהמקרים). הכישור תמיד מתחיל מהשאלה עצמה.
- **(יחידה 1) מדיניות הבחנה** – התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות, כלומר בשל שוני רלוונטי בין בני אדם שמצדיק התייחסות שונה. מבטאת התחשבות בצרכים מיוחדים. דוגמאות: פטור מתור לנכה שמתקשה לעמוד; הקלות במבחנים לעולה חדש שידע פחות עברית; הקלות לסטודנטים במילואים (בחניה שונה עם יותר אפשרויות בחירה).
- **(יחידה 1) העדפה מתקנת מול הבחנה – חזרה והעמקה** – העדפה מתקנת: ניתנת לתקופה מוגבלת לקבוצות מקופחות כדי ליצור שוויון (מלגות, שריון מקומות לנשים בכנסת, סיוע לקבוצות שלא יוצגו מספיק). הבחנה: סיבה אישית מוצדקת שלא תלויה באדם (נכות, מילואים, עלייה חדשה). בקטע מקור – אם יש סיבה מוצדקת אישית זו הבחנה; אם יש מטרה לתקן עוול ארוך טווח של קבוצה שלמה זו העדפה מתקנת.

- **(יחידה 1) תרגול קטע מקור – מדיניות הבחנה (בחינת 2023)** – קטע על פקח רכבלית שסירב לאפשר לאב ובנו הנכה לעבור לראש התור למרות תעודת פטור מתור. המנכ"ל התנצל וציין שהחברה מקפידה לכבד תעודות פטור. תשובה: ציין – מדיניות הבחנה. הצג – התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות. בסס – ציטוט מדברי המנכ"ל + כישור שמתחיל מהשאלה.
- **(יחידה 4) הכנסת – מבנה בסיסי** – 120 חברי כנסת, בית הנבחרים בירושלים. מפלגות שונות מייצגות אוכלוסיות ואינטרסים שונים: יהדות התורה – חרדים אשכנזים; ש"ס – חרדים ספרדים; מפלגות ערביות; דתיים לאומיים. היתרון: חלקים רבים בחברה מרגישים מיוצגים.
- **(יחידה 4) תפקידי הכנסת – הדבר הכי חשוב לבחינה** – שלושה תפקידים עיקריים: א) חקיקה; ב) פיקוח וביקורת על הממשלה; ג) ייצוג. התפקידים מופיעים בבחינה בעיקר בפורמט ציין-הצג-בסס. ברוב המקרים (כ-90%) התשובה היא א' או ב. המורה תרגל בעיקר פיקוח וביקורת.
- **(יחידה 4) פיקוח וביקורת – תפקיד הכנסת** – הכנסת מפקחת על הממשלה באמצעות כלים שונים, ביניהם שאילתות. האופוזיציה תפקידה לבקר את הממשלה – זה האינטרס של האזרחים שמישהו יציק לממשלה ויוודא שהיא עושה את תפקידה. אם אין דיון בכנסת על נושא, אין אפשרות להפעיל פיקוח וביקורת.
- **(יחידה 4) ועדות הכנסת** – עיקר העבודה המעשית של הכנסת מתבצעת בוועדות. בכל תחום חשוב (חוץ וביטחון, חינוך, תחבורה, רווחה) יש ועדה שדנה לעומק. הוועדות משקפות את יחסי הכוחות בין קואליציה לאופוזיציה. בוועדות דנים בהצעות חוק לעומק, מזמינים אנשי מקצוע, ומפעילים פיקוח וביקורת על הממשלה. גם הציבור יכול להגיע לוועדות.
- **(יחידה 4) תרגול – פגיעה בפיקוח וביקורת (ההסכם הימי עם לבנון)** – קטע מקור שבו חברי אופוזיציה טוענים שממשלת ישראל חתמה על הסכם הגבול הימי עם לבנון מבלי להביא אותו לדיון במליאה. כישור: כאשר לא מעלים את הנושא לדיון בכנסת – לא ניתן לדבר על ההסכם, לא ניתן להצביע, לא ניתן לשאול שאלות, ולכן לא ניתן להפעיל פיקוח וביקורת. נפגע תפקיד הכנסת.
- **(יחידה 4) קואליציה ואופוזיציה** – קואליציה: המפלגות שמרכיבות את הממשלה (כיום: ליכוד ומפלגות דתיות). אופוזיציה: מפלגות שלא בממשלה (יש עתיד, מפלגות שמאל ועוד). לאופוזיציה יש רוב קטן יותר בוועדות. להפלת ממשלה צריך רוב של 61 חברי כנסת. גם אם אין רוב לתקציב – יתקיימו בחירות חדשות.

חלק 2 – דף מושגים / Glossary

גישה סוציאל-דמוקרטית

- הגדרה: גישה חברתית-כלכלית הדוגלת במעורבות גבוהה של המדינה בכלכלה, שילוב וצמצום פערים בחברה, והרחבת זכויות חברתיות
- הסבר: המדינה מתערבת באופן פעיל בכלכלה ומסייעת לשכבות החלשות באמצעות תקציבים, קצבאות וסבסוד. הגישה שמה דגש על שוויוניות ועזרה ממשלתית
- דוגמה ישראלית: מדינות סקנדינביה (פינלנד, נורבגיה) שנותנות חופשת לידה של שנה; בהולנד – עובדת סוציאלית חינם לכל יולדת על חשבון המדינה
- יחידה: 12

גישה ליברלית

- הגדרה: גישה חברתית-כלכלית הדוגלת בפחות התערבות של המדינה בכלכלה, עצמאות אזרחית וקידום עצמי
- הסבר: המדינה פחות מתערבת בכלכלה ופחות מסייעת לאזרחים. הציפייה היא שהאזרח יסתדר בעצמו. פחות קצבאות, פחות סבסוד, פחות סיוע ממשלתי
- דוגמה ישראלית: ארצות הברית – כמעט אין דמי אבטלה, חופשת לידה של שבוע-שבועיים בלבד, המדינה הכי ליברלית בעולם
- יחידה: 12

מדינת רווחה

- הגדרה: מדינה דמוקרטית שמשלבת את שתי הגישות (סוציאל וליברלית) ומעניקה רשת ביטחון כלכלית לאזרחיה
- הסבר: ארבעה מאפיינים: (1) מדינה עשירה ומפותחת יחסית כדי שיהיו תקציבים לשירותי רווחה; (2) מדינה קפיטליסטית עם שוק חופשי, יוזמה פרטית ותחרות; (3) בעלת משטר דמוקרטי שמעניק זכויות אדם, אזרח וזכויות חברתיות; (4) מחויבת לרשת ביטחון בסיסית – קצבאות וסבסוד מוצרי יסוד
- דוגמה ישראלית: ישראל כמדינת רווחה – מסבסדת מוצרי יסוד (חלב, לחם, ביצים), מעניקה דמי אבטלה, ביטוח בריאות ממלכתי, אך עדיין לא ברמה של מדינות סקנדינביה
- יחידה: 12

סעד

- הגדרה: סיוע לאנשים הנמצאים במצוקה כלכלית חמורה, שקשה להם אפילו לסיים את החודש
- הסבר: סעד מיועד לרמת הצורך הגבוהה ביותר – אנשים שצריכים עזרה בסיסית כדי לשרוד. זו רמה גבוהה יותר של צורך מאשר רווחה
- דוגמה ישראלית: שורדי שואה שאין להם הכנסה מספקת ונאלצים לבחור בין הסקת הבית לקניית מזון
- יחידה: 12

רווחה

- הגדרה: רמת חיים סבירה ונאותה שמאפשרת לאדם לא רק לשרוד אלא גם ליהנות מחיים נורמליים
- הסבר: רווחה היא מעבר לסעד בסיסי – היא כוללת את היכולת של אדם לצאת פעם בשנה לחופשה, לעבוד ולחיות בכבוד. כל מדינות הרווחה מעניקות סעד במצוקות ורווחה שמבטיחה רמת חיים סבירה
- דוגמה ישראלית: אזרח שמרוויח מספיק לא רק לשכור דירה ולאכול אלא גם לצאת לחופשה שנתית
- יחידה: 12

מוצרי פיקוח / מוצרי יסוד

- הגדרה: מוצרים בסיסיים שהמדינה מסבסדת כדי שיהיו נגישים לכל אזרח במחיר נמוך
- הסבר: המדינה משתתפת בעלות של מוצרי יסוד כדי שכל אזרח יוכל לרכוש אותם. מוצרים שאינם מוצרי יסוד לא מפוקחים ולכן יקרים בהרבה
- דוגמה ישראלית: לחם רגיל, סוכר, ביצי משק (12 שקלים) לעומת ביצי חופש (25 שקלים); גבינה לבנה רגילה (5-6 שקלים) לעומת גבינת נפוליון
- יחידה: 12

הבחנה (אפליה מותרת)

- הגדרה: התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות, כלומר בשל שוני רלוונטי בין בני אדם שמצדיק התייחסות שונה
- הסבר: מבטאת התחשבות בצרכים מיוחדים של בני אדם. הסיבה לא תלויה באדם עצמו. הוא היה מוותר בכיף על ה"עדיפות" אם היה יכול
- דוגמה ישראלית: פטור מתור לנכה שמתקשה לעמוד בגלל לקויות פיזיות; הקלות במבחנים לעולה חדש; בחינה שונה למילואימנים באוניברסיטה (יותר אפשרויות בחירה)
- יחידה: 1

העדפה מתקנת

- הגדרה: מתן עדיפות לקבוצה שדוכאה או מקופחת לאורך זמן, במטרה לצמצם פערים ולתקן עוול
- הסבר: ניתנת לתקופה מוגבלת בלבד. מכוונת לצמצום פערים של קבוצות שלמות שהיו מקופחות. כשהפער מצטמצם – ההעדפה מסתיימת
- דוגמה ישראלית: שריון מקומות לנשים בכנסת כשאין מספיק ייצוג נשי; מלגות לאוכלוסיות מוחלשות; קידום קבוצות שפחות מיוצגות
- יחידה: 1

שאלתה

- הגדרה: כלי פרלמנטרי שבו חבר כנסת מפנה שאלה לשר, והשר מחויב לענות
- הסבר: שאלות הן כלי יעיל ומועיל לעקוב אחרי הממשלה ולוודא שהיא מבצעת את תפקידה. חלק מתפקיד הפיקוח והביקורת של הכנסת על הממשלה
- דוגמה ישראלית: שאלתה על בעיות ברכבת הקלה – תקלות מחשוב שגרמו לקנסות שלא בצדק, ושירות שלא מגיע לכל מקום
- יחידה: 4

ועדות הכנסת

- הגדרה: חדרי דיון בכנסת שבהם מתקיימים דיונים ממוקדים ומעמיקים בנושאים ספציפיים
- הסבר: עיקר העבודה המעשית של הכנסת מתבצעת בוועדות (לא במליאה). בכל תחום חשוב יש ועדה שדנה לעומק; ועדת חוץ וביטחון, ועדת חינוך, ועדת תחבורה, ועדת רווחה. בוועדות מזמינים אנשי מקצוע ואף אזרחים מהציבור. הוועדות משקפות את יחסי הכוחות בין קואליציה לאופוזיציה, אך הקואליציה שומרת על רוב
- דוגמה ישראלית: ועדת רווחה שדנה בנושא עיכוב תשלומי פיצויים לשורדי שואה – שורדת שואה הגיעה מיוקנעם לירושלים להעיד בפני הוועדה
- יחידה: 4

תפקידי הכנסת

- הגדרה: שלושה תפקידים מרכזיים: א) חקיקה; ב) פיקוח וביקורת על הממשלה; ג) ייצוג
- הסבר: חקיקה – הכנסת מחוקקת חוקים. פיקוח וביקורת – הכנסת מפקחת על הממשלה באמצעות שאלות, דיונים, ועדות. ייצוג – 120 חברי כנסת ממפלגות שונות מייצגים את כלל האוכלוסייה. בבחינה, ברוב המקרים (כ-90%) השאלה תהיה על חקיקה

- דוגמה ישראלית: חברי אופוזיציה שטוענים שההסכם הימי עם לבנון לא הובא לדיון – פגיעה בתפקיד הפיקוח והביקורת
- יחידה: 4

קואליציה

- הגדרה: המפלגות שמרכיבות יחד את הממשלה ותומכות בה
- הסבר: הקואליציה מחזיקה ברוב (לפחות 61 מנדטים) כדי להקים ממשלה. לקואליציה רוב גם בוועדות הכנסת
- דוגמה ישראלית: כיום – ליכוד, מפלגות חרדיות (יהדות התורה, ש"ס), ומפלגות דתיות-לאומיות
- יחידה: 4

אופוזיציה

- הגדרה: המפלגות שאינן חלק מהממשלה ותפקידן לבקר אותה
- הסבר: האופוזיציה תמיד רוצה להיות במקום הממשלה. תפקידה לבקר, לפקח ולוודא שהממשלה ממלאת את תפקידה. זה האינטרס של האזרחים – שמישהו יציק לממשלה ויבדוק אותה. אם אין אופוזיציה אפקטיבית – הממשלה יכולה לעשות מה שרוצה
- דוגמה ישראלית: יש עתיד ומפלגות שמאל באופוזיציה הנוכחית; חברי אופוזיציה שטענו שהסכם הגבול הימי עם לבנון לא הובא לדיון בכנסת
- יחידה: 4

הפלת ממשלה / אי-אמון

- הגדרה: אפשרות של הכנסת להפיל את הממשלה אם רוב של 61 חברי כנסת מצביעים נגדה
- הסבר: אם יש רוב של 61 חברי כנסת נגד הממשלה – הממשלה נופלת ומתקיימות בחירות חדשות. גם אם אין רוב של 61 לתקציב המדינה – ייתקיימו בחירות
- דוגמה ישראלית: הדיבורים על בחירות צפויות בספטמבר (בעת השיעור)
- יחידה: 4

חלק 3 – נקודות חשובות למבחן / Exam Tips

דברים שהמורה אמר במפורש שחשובים לבחינה:

1.

נושא הגישות החברתיות-כלכליות הוא נושא חשוב מאוד לבגרות.

המורה אמר: "נושא הגישות החברתיות הוא נושא חשוב לבגרות" – שאלו על זה בסמסטר קודם, בסמסטר לפני, ובסמסטר שלפני לפני. הנושא חם בגלל יוקר המחיה והעניינים הכלכליים-חברתיים.

2.

שלושה דברים שחובה לדעת על הגישות:

(א) ההבדל בין גישה סוציאל-דמוקרטית לגישה ליברלית; (ב) המאפיינים של מדינת רווחה; (ג) ההבדל בין סעד לרווחה.

טריקים לזיהוי גישות בקטע מקור:

3.

טריק 1 – בדוק אם המדינה מתערבת בכלכלה. טריק 2 – בדוק אם המדינה מסייעת לחלשים. אם כן – סוציאל. אם לא – ליברלית. יש רק שתי אפשרויות, מה שמקל מאוד על הזיהוי.

בקטעים קצרים – לצטט כמעט הכל.

4.

המורה אמר: "כשמדובר בקטעים קצרים, 99 אחוז מהמקרים לצטט את הכל." כל משפט רלוונטי. בקטעים של שני סעיפים – לצטט רק את הרלוונטי לסעיף.

הכישור (הכישור במילים שלנו) מקבל הכי הרבה נקודות.

5.

הכישור הוא החלק שמוכיח שהתלמיד באמת הבין. תמיד להתחיל את הכישור מהשאלה עצמה. דוגמה: "התוכנית הכלכלית שבאה לידי ביטוי... מסמלת מעבר לגישה הליברלית, מאחר ש..."

תפקידי הכנסת – נושא חשוב מאוד בבחינה.

6.

מופיע בפורמט ציין-הצג-בסס. ברוב הקטעים (כ-90%) התשובה היא חקיקה (א') או פיקוח וביקורת (ב'). אם בקטע כתוב "דיון" או "אופוזיציה" – כנראה מדובר בפיקוח וביקורת.

כל סמסטר מורידים לתלמידים נקודות על חוסר ציטוט רלוונטי.

7.

המורה הזהיר: "לא להתחכם, ולצטט."

טעויות נפוצות שהמורה הזהיר מהן:

⚠ **כישור חסר:** תלמידים כותבים ציטוט אבל לא מוסיפים הסבר במילים שלהם. חייבים גם ציטוט וגם כישור (הסבר). הכישור מתחיל תמיד מהשאלה.

⚠ **התחלת כישור לא נכונה:** תמיד להתחיל את הכישור ממה שהשאלה שואלת. לא לקפוץ ישר להסבר, אלא לחזור לשאלה ולבנות משם.

⚠ **ציטוט חלקי בקטע קצר:** בקטעים קצרים – לצטט כמעט הכל. הבוחן צריך לראות שהתלמיד מבין את הקשר.

⚠ **בלבול בין סוציאל לליברלית:** סוציאל = מתערבת + מסייעת; ליברלית = פחות מתערבת + פחות מסייעת. פשוט לבדוק שתי נקודות בלבד.

⚠ **בלבול בין הבחנה להעדפה מתקנת:** הבחנה = סיבה אישית מוצדקת (נכות, מילואים, עלייה חדשה). העדפה מתקנת = תיקון עוול לקבוצה שלמה לתקופה מוגבלת (שריון מקומות לנשים, מלגות לפריפריה).

⚠ **חוסר פירוט בכישור על גישות:** בכישור על גישות חברתיות צריך לכלול שני רכיבים: (1) פחות/יותר מתערבת בכלכלה, ו-(2) פחות/יותר מסייעת לחלשים. רכיב אחד בלבד לא מספיק.